

МІСЦЕ ТУРИЗМУ В РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Світлана КРИШТАНОВИЧ

*Львівський державний університет фізичної культури,
м. Львів, Україна, e-mail: krischtanovich@yandex.ua*

Анотація. У статті з'ясовано пріоритетні напрями розвитку туристичної галузі та їх основні завдання, що стоять перед органами державного управління щодо визначення місця туризму при розробці регіональних програм соціально-економічного розвитку гірських територій. Проаналізовано розробку регіональних програм розвитку рекреації та туризму, які допоможуть реалізувати рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України. Виявлено головні причини негативних процесів, які сповільняють розвиток гірського туризму. Визначено пріоритетні напрями реалізації стратегічних завдань у сфері розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, рекреація, гірські території, державне управління, регіональні програми соціально-економічного розвитку, Карпатський регіон.

У сучасному житті туризм посідає одне із провідних місць у сфері економіки країни. Проте розвиток туризму без будь-якого планування чи аналізу на тлі загальних процесів економічного розвитку суспільства призводить до проблем економічного, екологічного та соціального характеру.

Значна диверсифікація гірських територій Карпатського регіону (Івано-Франківської та Львівської, Закарпатської та Чернівецької областей), яка формувалася з урахуванням історичного, природного, соціального, економічного чинників, визначала перед місцевими органами державного управління необхідність диференційованого підходу до розробки регіональних програм розвитку цих територій. Під час розробки таких програм необхідно було враховувати весь комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників сприятливого характеру [11, 13]. До них належали такі: природний – наявність унікальних природних ресурсів: лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, у тому числі мінеральних, ландшафтно-кліматичних зон тощо; рекреаційний – потужний природний потенціал для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей соціально-економічного комплексу регіону; екологічний – порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпатських гір, які сприяють позитивному іміджу цих територій щодо відпочинку і туризму.

Неможна було також залишити поза увагою економічну діяльність усіх суб'єктів господарської діяльності, розташованих на гірських територіях, незалежно від форм власності і підпорядкування. Вироблення стратегії соціально-економічного розвитку гірських територій повинно було містити найважливіші завдання і показники, що були визначені в національних, державних галузевих, державних регіональних та місцевих (локальних) цільових програмах.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України важливого значення набуває дослідження туризму. Останніми роками вчені почали приділяти значну увагу цій темі. Зокрема, різноманітні її аспекти висвітлено в наукових працях таких вчених, як Л. Абрамов, О. Адамовський, О. Гулич, П. Жук, Т. Коберніченко, І. Костюк, В. Кравців та інших. Але, незважаючи на численні публікації, питання розвитку гірського туризму залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є з'ясування сутності і значення проблеми, які стоять перед органами державного управління щодо визначення місця туризму при розробці регіональних програм соціально-економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети, потрібно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати діяльність органів державного управління із формування стратегії та програм розвитку гірських територій;
- визначити пріоритетні напрями розвитку туристичної галузі та їх основні завдання.

Для реалізації мети та завдань дослідження було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів.

Нормативну основу дослідження становили Конституція України, законодавчі та нормативно-правові акти України, правові акти ЄС та міжнародних організацій, методичні положення щодо розробки та реалізації стратегій і програм соціально-економічного розвитку гірських територій.

За допомогою аналітичного методу здійснювався відбір й аналіз наукової літератури. За допомогою методу прогнозування досліджувались зміни у виробленні стратегії і програм соціально-економічного розвитку гірських територій Карпатського регіону.

Слід зазначити, що ґрунтовний аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку гірських територій Карпат, до складу яких належали Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області, було зроблено ще в кінці вісімдесятих років ХХ століття [3]. Перспективні напрями розвитку були зорієнтовані на подальше функціонування командно-адміністративної економічної системи, а тому ці напрацювання здебільшого втратили свою актуальність. Сьогодні для наукового обґрунтування сутності і завдань стратегії соціально-економічного розвитку гірських територій зазначених областей вже слід проводити всебічне вивчення їх економічного потенціалу із нових позицій, що базуються на концепції сталого розвитку людства [2, 4].

Розробка сучасної Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року [14], де виключне значення відводилось туризму, вимагала від місцевих органів державного управління проведення низки організаційно-управлінських заходів у певній послідовності. Зокрема важливо було здійснити:

- аналіз досягнутого стану соціально-економічного розвитку територій на початок прогнозованого періоду, виявити найбільш гострі проблеми і диспропорції господарського комплексу та причин їх виникнення;

- обґрунтувати мету, завдання і пріоритети соціально-економічного розвитку територій на прогнозований період, визначити засоби вирішення виявлених проблем, розробити відповідні заходи і кількісні характеристики щодо напрямів розвитку їх економічного потенціалу з урахуванням формування ринкових відносин, раціонального використання природно-ресурсного та виробничого, зокрема туристичного потенціалу;

- узгодити основні завдання стратегії з намірами центральних та місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування та з поданими від підприємств і організацій проектами заходів, які пов'язані з обслуговуванням населення або з негативними змінами екологічного, демографічного стану та інших небажаних наслідків;

- скласти проект стратегії соціально-економічного розвитку територій і подати його у визначений термін на розгляд обласних (районних) держадміністрацій;

- після розгляду проекту цієї стратегії виконавчими органами влади та визначення уточнених обсягів фінансових ресурсів слід було внести потрібні корективи і подати на розгляд та затвердження обласним (районним) радам [1, 8, 11, 12, 13].

Проведений аналіз дав змогу виявити головні причини негативних процесів, які сповільняли соціально-економічний розвиток гірських територій. Як провідний та найбільш ефективний в стратегічному плані розглядався розвиток туристичної та рекреаційної сфери. На його підставі були визначені конкретні завдання та можливості їх усунення [14]:

- створення нових регіональних туристичних продуктів;
- розвиток спортивно-туристичної інфраструктури;
- розвиток екологічних видів туризму, у тім числі сільського зеленого туризму
- розвиток оздоровчого туризму;
- маркетинг туристичного потенціалу регіону;
- підтримка найцінніших заповідних територій та екосистем;

- поліпшення стану рекреаційних зон та водних об'єктів;
- відновлення земель та створення на них рекреаційних і заповідних зон.

Загалом відомо, що як вид економічної діяльності, дедалі важливіше місце в житті Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей посідає туризм. Гірські території цих областей володіють значним рекреаційним та культурним потенціалом для відпочинку та санаторно-курортного лікування, широкими можливостями організації відпочинку протягом вихідних і на більш тривалий час, або проведення різноманітних міжсезонних туристичних заходів [6]. Розвиток туризму, у тому числі агротуризму, має стати вагомим чинником зростання зайнятості населення, особливо в гірській місцевості. Але в цілому туристична база є ще відносно слаборозвинутою і потребує значного вдосконалення, підготовки відповідних спеціалістів та рекламної підтримки [15]. Тому стратегія розвитку туризму вимагає від органів виконавчої влади відобразити соціально-економічних програмах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей чіткого визначення завдань розвитку гірського туризму на рівні районів та окремих сільських (селищних) громад. Пріоритетними напрямками та завданнями у сфері гірського туризму є:

- дослідження наявних та визначення потенційних можливостей для розвитку гірського туризму;
- розробка стратегії розвитку гірського туризму;
- сприяння розвитку туристичних послуг у гірській місцевості;
- залучення фінансово-економічних ресурсів райдержадміністрацій, сільських та селищних рад, спеціалізованих фондів для реалізації пілотних проектів розвитку гірського туризму;
- стандартизація і сертифікація послуг суб'єктів туризму;
- ініціювання розвитку асоціацій агро- і гірського туризму, стимулювання проведення відповідних навчальних програм у сфері “зеленого” туризму та ін.;
- створення інформаційно-консультаційного центру розвитку гірського туризму;
- кадрове забезпечення різних видів туризму на гірських територіях;
- лобіювання інтересів суб'єктів гірського туризму в органах влади усіх рівнів;
- маркетингова та рекламна діяльність у сфері гірського туризму та інше [4, 10].

Рекреація, як специфічна сфера економіки гірських територій, тісно пов'язана із суміжними та обслуговувальними її галузями, де помітну роль відіграє туризм, чинить безпосередній мультиплікувальний вплив на їх соціально-економічний розвиток, є фактором оптимізації структури соціально-економічного комплексу вказаних територій [7, 11]. Рекреація і туризм повинні поступово посісти вагоме місце в структурі соціально-економічного комплексу гірських територій. Але одночасно слід було зважити на те, як зменшити вплив рекреаційної діяльності на стан природного середовища гірських територій [4, 13]. Рекреація має розглядатися в широкому контексті розвитку, високі орієнтири якої могли бути досягнуті не лише через різні форми стимулювання підприємницької активності у сфері рекреаційного бізнесу та гірського туризму, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій, а й через забезпечення належного рівня розвитку соціальної інфраструктури, підготовки кадрів, екологічної безпеки [8; 12, с. 24].

Розвиток пріоритетних напрямів і реалізація стратегічних завдань розвитку туристичної галузі дає можливість збільшити потік відпочивальників у депресивні гірські райони і забезпечити значне поповнення місцевого бюджету. Серед основних перешкод і бар'єрів, що в цілому гальмують становлення сталого туризму в гірських територіях досліджуваного регіону, потрібно виділити:

- нерозвиненість транспортної, туристичної та технічної інфраструктури;
- надмірне туристичне навантаження і нерегульованість туристичного руху у відомих рекреаційних і туристичних місцевостях;
- недостатній розвиток освітньої та інформаційної інфраструктури для пізнавального екологічного туризму, а також слабе інфраструктурне забезпечення різних видів кваліфікованого туризму (піший, велосипедний, водний);

- слабкий контроль за використанням земельних ресурсів і плануванням нових інвестицій у туристичну галузь;
- недотримання стандартів і норм, що стосуються природного середовища (питна вода, стоки);
- недосконала законодавча база, відсутність державних механізмів пільгового кредитування пріоритетної галузі, методів сприяння і заохочення власників садиб до підвищення якісного рівня та комплексності сервісу, особистого навчання та чіткої визначеності статусу садиб сільського та зеленого туризму;
- відсутність інвентаризації туристичних ресурсів, а відповідно, й державного кадастру;
- моніторинг туристичного ресурсу проводиться не систематично;
- немає процедури переведення сільськогосподарських чи лісових земель у рекреаційні;
- немає пільг для розвитку зеленого туризму;
- недостатня реклама гірських територій як туристичного регіону;
- низька екологічна свідомість як значної частини місцевого населення, так і туристів з різних регіонів країни;
- слабе фінансування управління туризму та відповідних програм;
- нестача кваліфікованих кадрів у галузі управління туризмом (в управліннях по туризму відчувається “кадровий голод”) [5, с.155].

Зважаючи на це, пріоритетними напрямками та завданнями управлінської діяльності у сфері туризму гірських територій мають стати: дослідження існуючих і визначення потенційних можливостей для розвитку гірського туризму; залучення фінансово-економічних ресурсів райдержадміністрацій, сільських та селищних рад, спеціалізованих фондів для реалізації пілотних проектів розвитку туризму гірських територій; розвиток зимових видів спорту; розвиток водного туризму; реструктуризація наявних спортивних об'єктів; стандартизація і сертифікація послуг суб'єктів сільського туризму; створення інформаційно-консультаційних центрів розвитку гірського туризму; кадрове забезпечення гірського туризму; лобювання інтересів суб'єктів туризму гірських територій в органах влади; маркетингова та рекламна діяльність в сфері туризму та інше. Слід більше уваги приділити співпраці з бізнес-структурами в туристичній галузі, яка повинна включати участь не лише суб'єктів туристичної діяльності, але й суб'єктів підприємництва суміжних галузей. Залучення суб'єктів підприємництва суміжних галузей дасть змогу налагодити міжгалузеве співробітництво з максимально можливим дотриманням інтересів усіх учасників бізнесу та забезпечення збалансованого розвитку гірських територій. Особливу увагу потрібно приділити екологічній безпеці Карпатського регіону та водночас підвищити його туристичну привабливість. Використання міжнародного досвіду та новітніх технологій щодо відновлення екосистеми в процесі раціональної ландшафтної організації територій.

Висновок. Необхідність реформування і ефективного розвитку туристичної галузі гірських територій Карпатського регіону має бути усвідомлена на всіх рівнях державного управління, оскільки це єдиний найперспективніший шлях розв'язання соціально-економічних проблем цих територій. Але це в жодному разі не означає, що, форсуючи економічні процеси у цьому напрямку, буде відразу ж досягнуто бажаних результатів. Тут необхідні зважені рішення і продумані практичні дії щодо розвитку туристичного потенціалу.

Перспектива подальших досліджень полягає у проведенні аналізу подальшого розвитку гірських територій досліджуваного регіону в контексті структурної перебудови всього соціально-економічного комплексу, у перспективній моделі якого рекреаційно-оздоровча і туристична галузі повинні стати одними з профільних.

Список літератури

1. *Абрамов Л. К.* Цільові програми та механізми по забезпеченню прозорості у процесі їх реалізації : навч. посіб. / Абрамов Л. К., Азарова Т. В. – Кіровоград : ІСКМ, 2010. – 100 с.
2. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / за ред. М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова.* – Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

3. *Адамовський О. М.* Сучасний стан і завдання лісокористування в Українських Карпатах / О. М. Адамовський // *Наук. вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. пр. – 2006. – Вип. 16.1. – С. 215–220.

4. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. Вип. 7. Т. 1 / за ред. І. Г. Ткачук. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 7, т. 1. – 318 с.

5. *Будякова Т.* Анкета для оцінки національних політичних, правових та інституційних основ, що стосується Карпатської конвенції / Т. Будякова. – Київ : The regional environmental center for Central and Eastern Europe. – 2006. – 252 с.

6. *Гулич О. І.* Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння / Гулич О. І. – Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2004. – 56 с.

7. *Гулич О.* Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу як напрямок структурної перебудови господарства Карпатського регіону / О. Гулич // *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізми реалізації регіональної політики* : зб. наук. пр. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – Вип. 2. – С. 80–87.

8. *Жук П. В.* Спеціальний режим інвестиційної діяльності як необхідний механізм стимулювання сталого економічного розвитку гірських територій в Україні / Жук П. В. // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Актуальні проблеми регіонального розвитку* : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 6 (98). – С. 55–66.

9. *Коберніченко Т.* Підходи до методики оцінки рекреаційного потенціалу гірських територій / Т. Коберніченко, М. Сиротюк // *Вісн. Львів. ун-ту. Серія географічна.* – Львів, 2008. – Вип. 35. – С. 155–158.

10. *Костюк І.* Наукові концепції, відходи та методи реформування державного управління в Україні / Костюк І. // *Державне управління та місцеве самоврядування.* – 2014. – Вип. 1 (20). – С. 35–41.

11. *Кравців В. С.* Концептуальні засади розробки та реалізації державної програми сталого розвитку Українських Карпат / Кравців В. С., Жук П. В. // *Економіка України.* – 2013. – № 1. – С. 4–11.

12. *Кравців В. С.* Регіональна екологічна політика в умовах становлення ринкової економіки в Україні (теорія, методи, практика) : автореф. дис. д-ра. економ. наук: 08.00.06. / В. С. Кравців. – Київ, 2007. – 37 с.

13. *Кравців В. С.* Українські Карпати: державна політика та стратегічні пріоритети сталого розвитку / Кравців В. С. // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Гірські території: проблеми та перспективи розвитку.* – 2012. – Вип. 1 (93). – С. 3–17.

14. Проект Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://loda.gov.ua/upload/users_files/22upload/Strategy-LV-OBL.pdf

15. *Сітнікова Н. П.* Стратегічне планування на регіональному рівні / Н. П. Сітнікова // *Формування ринкових відносин в Україні.* – 2011. – № 7. – С. 155–161.

МЕСТО ТУРИЗМА В РЕГИОНАЛЬНЫХ ПРОГРАММАХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОРНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

Светлана КРЫШТАНОВИЧ

*Львовский государственный университет физической культуры,
г. Львов, Украина, e-mail: krischtanovich@yandex.ua*

Аннотация. В статье выяснены приоритетные направления развития туристической отрасли и их основные задания, которые стоят перед органами государственного управления относительно определения места туризма при разработке региональных программ социально-экономического развития горных территорий. Проанализирована разработка региональных программ развития рекреации и туризма, которые помогут реализовать рекреационно-туристический потенциал Западного региона Украины. Выявлены главные причины негативных процессов, которые замедляют развитие горного туризма. Определены приоритетные направления реализации стратегических заданий в сфере развития туризма.

Ключевые слова: туризм, рекреация, горные территории, государственное управление, региональные программы социально-экономического развития, Карпатский регион.

**POSITION OF TOURISM IN REGIONAL SOCIAL
AND ECONOMIC DEVELOPMENT PROGRAMS OF MOUNTAIN TERRITORIES**

Svitlana KRYSHYANOVYCH

Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine, e-mail: krischtanovich@yandex.ua

Abstract. The article established the leading development directions of tourist industry and their main tasks, are addressed to the state administration in order to recognize the position of tourism in regional social and economic development programs of mountain territories. It analyzes the development of regional recreation and tourism, with the goal to broaden recreation and tourism potential in the Western region of Ukraine. The article educed the main reasons of the negative processes, which slow down the mountain tourism development. The priority directions of strategic tasks implementation in tourism development have been determined.

Keywords: tourism, recreation, mountain territories, state administration, regional social and economic development programs, the Carpathians.